

MUSEO
DE BELAS ARTES
DA CORUÑA

Aprendendo con Brocos

*Unha pequena guía didáctica sobre a obra de Isidoro Borcos
no Museo de Belas Artes da Coruña*

Aprendendo con Brocos é unha pequena guía didáctica sobre o artista Isidoro Brocos e as súas obras na colección do museo de Belas Artes da Coruña. Co presente documento queremos dar unhas nocións sobre este escultor único, facendo unha pequena achega a súa figura e ás obras da súa autoría que conservamos no museo. Acompañando ao texto propónse unha serie de actividades pensadas para o alumnado de Educación Primaria e Secundaria.

Animámosvos a realizar estes exercicios e compartir con nós os vosos resultados a través do correo electrónico:

mu.belas.artes.difusion@xunta.gal.

Aprendendo con Brocos está escrito e deseñado polas educadoras Laura Domínguez Éstevez e Lucía Hidalgo Portomeñe para o Departamento de Didáctica do Museo de Belas Artes da Coruña.

ISIDORO BROCOS NO MUSEO DE BELAS ARTES DA CORUÑA

O artista: Isidoro Brocos

Isidoro Brocos naceu en Santiago de Compostela no 1841. Foi dentro da súa propia familia onde recibiu as primeiras leccións artísticas por parte de seu tío Juan (escultor) e de seu pai Eugenio (pintor e gravador). Sendo el cativo, en Santiago só era posible formarse no campo das artes na Academia de Debuxo que estableceu a Real Sociedade Económica de Amigos do País. Nese centro iniciou Brocos a súa carreira profesional como docente en 1862.

Ante a falta de oportunidades, Brocos trasladouse a Madrid aos 27 anos para ingresar como alumno na Escola de Belas Artes, onde recibiu ensinamentos de debuxo co sistema tradicional. Dende alí viaxaba con frecuencia a Galicia onde casou con Rosa Rojo Vaamonde, pertencente a unha familia adinerada que sempre o apoiou económica e profesionalmente, o que lle permitiu viaxar a Roma e París, onde continuou coa súa formación e comezou a concorrer a importantes exposicións. Nese contexto regresou a Galicia precedido dunha fama que case lle aseguraba o éxito na súa terra.

No 1880 abandonou Santiago xunto a súa familia e instalouse en Coruña para traballar como mestre auxiliar interino da materia **Modelado e Baleirado** de Adorno na Escola de Belas Artes. Esa etapa foi a máis productiva, sen deixar de concorrer ás Exposicións Nacionais nas que foi galardoado con medallas. No 1891 coñeceu a José Ruiz Blasco, co que compartiu oficio na Escola. Foi profesor do seu fillo, Pablo Picasso, quen sempre o recordou como un gran mestre. Ese ano presentouse ás oposicións e obtivo a cátedra de Modelado e Baleirado de Adorno en Madrid. En 1905 foi nomeado Académico da recentemente creada Real Academia Galega da Lingua. Nos seus últimos anos realizou poucas exposicións, destacando a de 1912; nesa época desenvolveu outro tipo de actividades, entre elas, foi colaborador no informe que se presentou en 1903 para a creación do Museo de Belas Artes na Coruña.

Estilo, temas e técnica

No século XIX desenvolveuse internacionalmente un novo movemento cultural, o **Romanticismo**, que estivo detrás de todas as creacións literarias, artísticas e filosóficas da época. Unha das súas características principais foi o interese polo carácter identitario dos pobos, entendidos como comunidades étnicas homoxéneas con lingua propia. Isto trouxo consigo un interese do estudo da cultura popular, sobre todo da literatura oral, a música as crenzas... en definitiva do **folclore**.

O contexto artístico deste momento estaba caracterizado pola “galeguidade”, no que primou unha orientación estilística principal: o modelo rexionalista. O novo gusto estético situouse de maneira especial no **costumismo** folclorista e sentimental. A cultura rural foi un tema recorrente tanto na literatura como na pintura. Isidoro Brocos captou esas escenas populares e para iso realizou numerosas excursións por toda Galicia tomando apuntamentos a lapis directamente do natural nos seus cadernos de debuxos.

Como resumo podemos clasificar o conxunto das súas obras en tres grandes apartados:

1. Escultura (relixosa, costumismo e retrato, mitolóxica, histórica)
2. Debuxo (estudos e academias, esbozos de viaxe, apuntes de rúa)
3. Óleo - acuarela (a súa produción de acuarelas e dunha gran delicadeza e realizou escasas obras ao óleo)

No caso das esculturas, a técnica que o caracterizou foi a do barro cocido e en tamaños non moi grandes. Precisamente polo pequeno formato, resulta especialmente laborioso e destacable o seu traballo, pois o contraste das diferentes texturas é de gran calidade, realizando un tratamento minucioso das carnes e dos tecidos, e reparando nos pregados e engurras.

A obra de Brocos no Museo de Belas Artes de Coruña

O Museo de Belas Artes da Coruña conta con tres obras desta artista: *A pulga; ¡Aquí, aquí!* (1880), *A parva* (1887) e *O vello da zanfona* (1909). Analizar estas obras permítenos coñecer a súa maneira de traballar xa que son representativas da súa traxectoria escultórica.

A pulga; ¡Aquí, aquí! (1880)

Unha anciá que está sentada nun pequeno banco e ten a parte inferior do **dengue** levantada, indícalle cunha man á nena situada enfronte onde ten que buscar a pulga. As dúas visten traxes populares e están nunha contorna doméstica. Debaixo do banco sitúase un cesto do que sobresaie un pano e á beira sitúanse un fuso e unha roca na que hai unha pouca de la. Trátase dunha pequena escultura cun coidadoso estudo da composición e cunha gran carga simbólica. É unha plasmación da corrente rexionalista que aparece nas obras de Brocos ligada a unha certa preocupación social. O escultor expresa materialmente a través dun xesto cotián a realidade social da súa época.

A parva (1887)

Personaxe masculino sentado sobre un tronco co corpo botado cara adiante e virando a cabeza cara á dereita. Leva vestimenta tradicional: gorro de la na cabeza, camisa, chaleco, faixa, calzón con aberturas e polainas. O campesiño representado sorrí con **retranca** e está a realizar unha comida lixeira que tradicionalmente se tomaba a media mañá, consiste nunha copa de augardente e un anaco de pan a modo de primeiro almorzo popularmente coñecido como a parva. A obra coincide co momento en que Brocos se instala na Coruña como profesor na Escola de Belas Artes.

O vello da zanfona (1909)

Figura masculina que representa a un cego tocando a zanfona e esbozando un sorriso. Con chapeu de á ancha e unha ampla capa baixo a que se esconde na parte traseira un neno que manexa as marionetas que sobresaen polo colo da capa. Representa a un tipo popular que era coñecido como cego dos monifates, un vello cego ambulante tocador de zanfona e o seu lazarillo que oculto baixo a súa capa manexaba desde atrás a tremoia de bonecos que formaban parte da súa actuación. Esta escena costumista remítenos á escultura realista española do momento que se preocupa por captar o popular e o anecdótico. Brocos utiliza un estilo naturalista que plasma nas calidades das vestimentas e obxectos que porta a figura, convidando ao espectador a rodeala para poder contemplala na súa totalidade.

ACTIVIDADE 1: MANS Á ARXILA

Como vimos, a técnica máis empregada por Brocos foi a do barro cocido en tamaños non moi grandes. Nesas minuciosas esculturas cheas de detalle plasmou diferentes esceas costumistas coas que representar a esencia do pobo galego. Con esta actividade tentaremos combinar ambos aspectos, a creación dunha escultura e o carácter identitario como pobo.

Propoñémosvos facer unha pequena escultura con arxila de secado ao aire sobre algo que consideredes identificativo, pode ser algo característico do voso pobo (elementos arquitectónicos, profesións tradicionais, alimentos típicos...) ou da cultura galega en xeral.

ACTIVIDADE 2: COMPOÑENDO UNHA CANTIGA

A obra *O vello da zanfona* fálanos dos cantares de cego. Os cantos de cego son un dos tipos de cantares tradicionais máis fermosos debido a súa repercusión social. Trátase dun relato rimado dalgún suceso que un cego recitaba ou cantaba nas feiras, cruces de camiños, prazas, atrios de igrexas, ás portas das casas..., acompañado de violín, ou, como neste caso, de zanfona. Ás veces axudábase por carteis nos que se debuxaban as escenas principais da historia, a cal se podía comprar escrita. Tamén se podían facer representación cunha especie de marionetas coas que o cego e o seu axudante (que normalmente o acompañaba á percusión) se poñían na pel dos protagonistas do feito relatado.

Neste exercicio debedes crear unha historia ou un suceso ficticio que no que se inclúan as escenas que representa Brocos en *A pulga*; *¡Aquí, aquí!* e *A parva*. Unha vez inventada a historia debedes escribila nun formato de cantiga, é dicir en verso rimado. Adxuntamos o peche que adoitaban recitar os cegos para finalizar a oración e pedir compensación monetaria para que vos fagades unha idea.

*"E aquí finaliza o romance
que no prego escrito está,
só dous céntimos costa
a que-no queira levar".*

Podedes facer esta actividade por grupos e crear así diferentes historias. Para finalizar, un ou unha voluntaria de cada grupo deberá recitar a cantiga publicamente.

Glosario

- **Romanticismo:** Movemento literario e artístico que se desenvolveu en moitos países europeos, fundamentalmente durante a primeira metade do século XIX, caracterizado polo gusto da liberdade e do individual e polo predominio do sentimento e do soño sobre a razón, opoñéndose así aos que exaltaban a época clásica.
- **Folclore:** Movemento artístico que apareceu en Europa tras a Segunda Guerra Mundial. A súa principal característica é o uso de materiais; o matérico e xestual, o azar e a improvisación, e unha base ideolóxica fortemente vinculada co existencialismo.
- **Costumismo:** Reflexo que se fai en certas obras literarias e pictóricas dun lugar ou época determinados, mediante a descrición detallada de costumes, paisaxes, personaxes etc.
- **Modelado e baleirado:** É o nome da materia que impartiu Brocos. A técnica do baleirado consiste na obtención dun positivo ou un negativo mediante o baleirado nun molde unha materia en estado líquido á que se lle chama colada e que solidificará posteriormente.
- **Dengue:** Peza do traxe tradicional feminino semellante a unha esclavina de pano adornado con veludo e abelorios, con puntas longas que se cruzan sobre o peito e se abrochan por detrás.
- **Retranca:** Habilidade para falar con segundas intencións, en especial cando se procura unha graza intencionada no que se di.